

Я. Г. Рябцева,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, фінансового та господарського права Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України

УДК 346.93

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ГРОШОВОЇ ВІНАГОРОДИ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО

У статті досліджуються загальні положення правового статусу арбітражного керуючого згідно з Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Особлива увага приділяється дослідженню правового регулювання виплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого у всіх судових процедурах банкрутства.

Ключові слова: арбітражний керуючий, інститут банкрутства, порядок виплати грошової винагороди арбітражного керуючого, відшкодування витрат арбітражного керуючого, правовий статус розпорядника майна, правовий статус керуючого санацією, правовий статус ліквідатора.

З прийняттям нової редакції Закону України «Про банкрутство» – Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) [1] у 2012 році суттєво змінилось правове регулювання інституту банкрутства в Україні, що призвело до нагальної потреби у детальному дослідженні судових процедур банкрутства за новим законодавством та формуванні певної правозастосовчої практики. Така ситуація потребує більш детального регулювання правового положення арбітражного керуючого, оскільки без цього учасника в більшості випадків неможливе провадження у справах про банкрутство. На жаль, на сьогодні залишається ще досить прогалин та колізій у законодавстві про банкрутство, а саме у нормах, що регулюють правовий статус арбітражного керуючого. У своїх працях приділяли увагу питанням регулювання діяльності сторін судових процедур банкрутства такі українські науковці, як: О. Бірюков,

Б. Поляков, В. Джуль. Але на жаль, у зв'язку із фундаментальністю їхніх праць це питання досліджено ними в аспекті загальних засад інституту банкрутства. Тому актуальними на сьогодні залишаються питання, пов'язані з правовим статусом арбітражного керуючого, оплатою грошової винагороди та відшкодуванням витрат арбітражного керуючого. Завдання цієї статті полягає у дослідженні та визначенні правового регулювання виплати грошової винагороди арбітражного керуючого та відшкодування його витрат.

Законом визначено, що арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) за здійснення своїх обов'язків у процедурах банкрутства має право на:

- грошову винагороду;
- відшкодування витрат арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) у зв'язку з виконанням ним своїх обов'язків.

Грошовою винагородою арбітражного керуючого треба вважати виплату арбітражному керуючому (розпоряднику майна, керуючому санацією, ліквідатору) грошових сум заявником (кредитором (кредиторами) або боржником) відповідно до вимог Закону або рішення заявника.

Джерелами оплати послуг арбітражного керуючого згідно з ч. 5 ст. 115 Закону визначено:

- кошти, одержані від продажу майна (майнових прав) боржника;
- кошти, одержані у результаті господарської діяльності боржника;
- кошти фонду для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого.

Відповідно до ст. 115 Закону арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) виконує повноваження за грошову винагороду, види та розмір якої диференціюється залежно від судової процедури банкрутства, в яку призначений арбітражний керуючий.

Так, грошова винагорода поділяється на:

- грошову винагороду арбітражного керуючого за виконання повноважень розпорядника майна;
- грошову винагороду арбітражного керуючого за виконання повноважень керуючого санацією та ліквідатора.

У свою чергу грошова винагорода арбітражного керуючого за виконання повноважень керуючого санацією та ліквідатора поділяється на основну та додаткову.

Відповідно до ч. 2 ст. 115 Закону грошова винагорода арбітражного керуючого за виконання повноважень розпорядника майна визначається в розмірі двох мінімальних заробітних плат за кожний місяць виконання ним повноважень або в розмірі середньомісячної заробітної плати керівника боржника за останні дванадцять місяців його роботи до порушення провадження у справі про банкрутство, якщо такий розмір перевищує дві мінімальні заробітні плати. Розмір грошової винагороди арбітражного керуючого

за виконання повноважень розпорядника майна не може перевищувати п'яти мінімальних заробітних плат за кожний місяць виконання ним повноважень.

Право вимоги грошової винагороди виникає в арбітражного керуючого в останній день кожного календарного місяця виконання ним повноважень розпорядника майна боржника.

Сплата грошової винагороди арбітражному керуючому (розпоряднику майна) здійснюється шляхом її авансування заявником (кредитором або боржником) у розмірі, зазначеному в цій частині. Сума авансового платежу вноситься на депозитний рахунок нотаріуса та виплачується арбітражному керуючому (розпоряднику майна) за кожний місяць виконання ним повноважень розпорядника майна.

Згідно з ч. 3 ст. 115 Закону грошова винагорода арбітражного керуючого за виконання повноважень керуючого санацією, ліквідатора складається з основної та додаткової грошових винагород.

Основна грошова винагорода арбітражного керуючого за виконання повноважень керуючого санацією, ліквідатора визначається в розмірі двох середньомісячних заробітних плат керівника боржника за останні дванадцять місяців його роботи до введення господарським судом процедури санації боржника або відкриття процедури ліквідації банкрута за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень керуючого санацією або ліквідатора. Розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання повноважень керуючого санацією, ліквідатора не може перевищувати десяти мінімальних заробітних плат за кожний місяць виконання ним повноважень.

Додаткова грошова винагорода арбітражного керуючого за виконання повноважень керуючого санацією визначається в розмірі 5 відсотків від обсягу стягнутих на користь боржника активів (повернення грошових коштів майна, майнових прав), які на день порушення провадження у справі про банк-

рутство перебували у третіх осіб, а також 3 відсотків від обсягу погашених вимог конкурсних кредиторів.

Право вимоги основної грошової винагороди виникає в арбітражного керуючого в останній день кожного календарного місяця виконання ним повноважень керуючого санацією, ліквідатора.

Право вимоги арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора) на додаткову грошову винагороду виникає з дня фактичного надходження до боржника стягнутих на його користь активів чи їх частини, які на день порушення провадження у справі про банкрутство перебували у третіх осіб, або з дня фактичного повного або часткового погашення вимог конкурсних кредиторів пропорційно до їх обсягу.

Господарський суд має право зменшити розмір оплати послуг арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), у разі якщо середньомісячна заробітна плата керівника боржника є надмірно високою порівняно з мінімальним розміром заробітної плати.

Нова редакція Закону змінила статус арбітражного керуючого з фізичної особи – підприємця на особу, яка проводить професійну діяльність і є самозайнятою особою згідно з чинним законодавством України. Така зміна умов провадження діяльності арбітражного керуючого є istotною для розгляду питання про грошову винагороду арбітражного керуючого у судових процедурах банкрутства та відшкодування його витрат. А саме, у попередній редакції законодавець визначав як необхідну умову для здійснення діяльності арбітражного керуючого наявність статусу фізичної особи – підприємця, тобто суб'єкта господарювання у розумінні Господарського кодексу України [2], метою діяльності якого є отримання прибутку, що суперечило меті інституту банкрутства в цілому та завданню арбітражного керуючого у судових процедурах банкрутства. На сьогодні з наданням арбітражному керуючому статусу самозайнятої особи,

яка здійснює професійну діяльність, вказаний вище недолік було певною мірою виправлено, а отже, при здійсненні своїх функцій арбітражний керуючий не вступає в трудові відносини ні з кредиторами, ні з господарським судом. Тобто він не діє в інтересах роботодавця, і, відповідно, предметом правового регулювання є його праця як результат його діяльності, а не як спосіб досягнення цього результату.

Цікаво, що грошова винагорода арбітражних керуючих у зарубіжному законодавстві вирішується неоднаково. Так, за законодавством Німеччини про банкрутство винагорода арбітражного керуючого визначається із вартості ліквідаційної маси, обсягу та ступеня складності роботи арбітражного керуючого, що відповідає інтересам кредиторів та сприяє ефективності процедури банкрутства.

Частинами 2 та 3 ст. 115 Закону збережено порядок визначення мінімального розміру грошової винагороди арбітражного керуючого відповідно або до мінімальної заробітної плати, або до середньомісячної заробітної плати керівника боржника за останні дванадцять місяців його роботи перед порушенням провадження у справі про банкрутство. На нашу думку, оплата послуг арбітражного керуючого, що еквівалентна заробітній платі попереднього керівника боржника, не є достатньою для того, щоб заінтересувати арбітражного керуючого. Оскільки у керівника підприємства можливо були певні пільги, акції підприємства тощо і, звичайно, не було таких витрат на утримання офісу, які несе арбітражний керуючий у разі професійного підходу до своєї праці.

Крім того, недоліком є і прив'язка на рівні закону розміру основної грошової винагороди керуючого санацією та ліквідатора до середньомісячної заробітної плати керівника боржника, тому що не дозволяє на достатньому рівні мотивувати арбітражного керуючого до належного здійснення ним своїх повноважень у складних та дуже важливих судових процедурах банкрутства. Навіть встановлення додаткової грошової винаго-

роди не може виправити становище, бо не завжди затрачені арбітражним керуючим зусилля з акумуляції ліквідаційної маси дорівнюють отриманому результату.

В юридичній літературі висловлюється думка щодо необхідності затвердження розміру оплати послуг арбітражного керуючого лише господарським судом без будь-яких погоджень ні з кредиторами, ні з боржником на зразок порядку оплати послуг експерта в позовному провадженні, визначеному ст. 49 Господарського процесуального кодексу України [3]. Звичайно, такий порядок оплати послуг арбітражного керуючого дозволяв би забезпечувати певний рівень незалежності арбітражного керуючого в процедурах банкрутства. Проте, враховуючи тривалість процедур, а також неможливість точного прогнозування джерел оплати послуг арбітражного керуючого після закінчення провадження у справі про банкрутство, такий порядок є недоцільним.

Б. М. Поляков зазначає, що «закон первісно «заклав» залежність арбітражного керуючого від кредиторів» [4, с. 21]. Донедавна поширеною була практика невизначення комітетом кредиторів та відповідно незатвердження господарськими судами певного встановленого розміру оплати послуг арбітражного керуючого. Тобто фактично розмір оплати послуг арбітражного керуючого встановлюється шляхом досягнення усних домовленостей між зацікавленими сторонами (це, як правило, кредитори, керівництво або власники боржника тощо та власне арбітражний керуючий). Це призводить до залежності арбітражного керуючого від кредиторів, які входять до комітету кредиторів і, відповідно, впливає на загальну направленість процедур банкрутства (тобто змінюється курс з відновлення платоспроможності боржника до якомога повнішого задоволення інтересів кредиторів (інших заінтересованих осіб), що оплачують працю арбітражного керуючого). Така сама ситуація складається у разі, коли оплату послуг арбітражного керуючого здійснює сам боржник

або власники боржника. І не дивлячись на зміни у правовому статусі арбітражного керуючого та у правовому регулюванні питань виплати йому грошової винагороди, все одно зберігається залежність арбітражного керуючого від кредиторів (комітету кредиторів, боржника).

Положеннями Закону чітко не визначено, яким чином мають бути оформлені відносини між сторонами у справі про банкрутство та арбітражним керуючим. Неправильним, на наш погляд, є укладення між сторонами у справі про банкрутство та арбітражним керуючим договорів щодо надання послуг арбітражного керуючого. Оскільки виходячи із змісту норм Закону права та обов'язки арбітражного керуючого виникають не на основі договору, а на основі ухвали господарського суду про його призначення. Крім того, кредиторам та боржнику не надано право остаточного вибору арбітражного керуючого, а лише право подавати пропозиції господарському суду, який остаточно таку кандидатуру затверджує. Що стосується подальшого регламентування відносин між арбітражним керуючим та кредиторами (комітетом кредиторів, боржником тощо), то чинне законодавство України не містить заборони щодо укладення таких договорів у порядку, визначеному Цивільним [5] та Господарським кодексами України [2].

Згідно із ч. 4 ст. 115 Закону витрати арбітражного керуючого, пов'язані з виконанням ним повноважень у справі про банкрутство, відшкодовуються в порядку та у черговості, визначеній у п. 1 ч. 1 ст. 45 Закону.

Не підлягають відшкодуванню витрати арбітражного керуючого:

- на страхування його відповідальності за заподіяння шкоди внаслідок неумисних дій або помилки під час виконання повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора;
- здійснення яких безпосередньо не пов'язане з виконанням ним повноважень у справі про банкрутство;
- які перевищують регульовані державою ціни (тарифи) на відповідні товари, роботи,

послуги чи ринкові ціни на день здійснення відповідних витрат або замовлення (придбання) товарів, робіт, послуг.

Виходячи із положень Закону до джерел для відшкодування витрат арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) у зв'язку із виконанням ним своїх обов'язків віднесені ті самі джерела, що і для грошової винагороди арбітражного керуючого. При цьому порядок відшкодування таких витрат Законом спеціально не встановлено.

Стаття 45 Закону серед вимог, що задовольняються в першу чергу, визначає і витрати арбітражного керуючого, пов'язані з утриманням та зберіганням майнових активів боржника. У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог першої черги його вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належать кожному кредиторі цієї черги (ч. 3 ст. 45 Закону).

Виходячи з формулювання ч. 4 ст. 115 Закону арбітражний керуючий має право на відшкодування витрат, понесених ним у зв'язку із участю у провадженні справи про банкрутство, незалежно від судової процедури. Але законодавець не визначив, яким чином відбувається виплата такого відшкодування після закінчення судової процедури розпорядження майном (у випадку коли керуючим санацією або ліквідатором призначається інший арбітражний керуючий) або в судовій процедурі санації (у разі її незадовільного завершення). На практиці така проблема розв'язується шляхом перерахунку

відповідних грошових сум на банківський рахунок арбітражного керуючого за рішенням комітету кредиторів за рахунок коштів кредиторів. На нашу думку, на сьогодні є нагальна потреба визначити цей механізм у самому Законі для уникнення зловживань з боку кредиторів та для захисту прав арбітражного керуючого. Деякі юристи висловлюють думку щодо непотрібності існування можливості відшкодування витрат арбітражного керуючого, оскільки, на їхню думку, це призводить до необдуманого витрачання ними коштів боржника [4, с. 172]. Але з цим важко погодитись, оскільки, враховуючи, що розмір відшкодування витрат арбітражного керуючого встановлюється уже на першому засіданні комітету кредиторів, арбітражний керуючий заздалегідь знає рамки, в яких його майбутні витрати, пов'язані з виконанням обов'язків у конкретній процедурі банкрутства, будуть відшкодовані.

З викладеного вище випливає, що хоча й арбітражний керуючий є важливою процесуальною фігурою у справах про банкрутство, Закон чітко та в повному обсязі не регулює його правового положення, а саме у частині виплати винагороди та відшкодування його витрат. Така невизначеність веде до неправильного застосування положень Закону на практиці, що в результаті призводить до зловживань як з боку арбітражних керуючих, так і з боку осіб, які оплачують їхні послуги, а також до неможливості виконання ним (Законом) своєї основної функції – відновлення платоспроможності боржника.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство»: Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 32–33. – Ст. 413.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
3. Господарський процесуальний кодекс України в редакції Закону України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України» // Голос України. – 2001. – 5 липня.
4. Поляков Б. М. Право несостоятельности (банкротства) в Украине / Б. М. Поляков, В. И. Семчик (науч. ред.), Д. Н. Притыка (науч. ред.); Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины. – К. : Ін Юре, 2003. – 436 с.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

Рябцева Я. Г. Правовое регулирование оплаты денежного вознаграждения и возмещения затрат арбитражного управляющего.

В статье исследуются общие положения правового статуса арбитражного управляющего согласно Закону Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом». Особое внимание уделяется исследованию правового регулирования выплаты денежного вознаграждения и возмещения расходов арбитражного управляющего во всех судебных процедурах банкротства.

Ключевые слова: *арбитражный управляющий, институт банкротства, порядок выплаты денежного вознаграждения арбитражного управляющего, возмещение расходов арбитражного управляющего, правовой статус распорядителя имущества, правовой статус управляющего, правовой статус ликвидатора.*

Ryabtseva Y. G. Legal regulation of payment of remuneration and reimbursement of expenses of the arbitration manager.

The article deals with the general provisions of the legal status of a liquidator under the Law of Ukraine «On restoring the debtor's solvency or bankruptcy». Particular attention is paid to the study of the legal regulation of the payment of monetary compensation and reimbursement of expenses of the arbitration manager in all judicial bankruptcy procedures.

Key words: *trustee in bankruptcy, institute bankruptcy procedure for payment of remuneration liquidator, liquidator reimbursement, the legal status of a property, the legal status of the rehabilitation manager, the legal status of the liquidator.*